Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 29 НОЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 142 (7645). ★ Мах 3 кеп.

КПСС Центральни Комитета Пленумах бола

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1988 шера 28 ноябре хиннай КПСС Центральни Комитета аргІанара Пленум.

Пленумо дийцад «Паччахьалкхе хьаяра даькъе политически реформа чакхъяккхара де дезарех» дола дош. Цу дешах доклад йир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

Докладах хиннача пренешка къамаьлаш дир: В. И. Воротникова — РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатела; В. В. Щербицке — Украина Компарте ЦК хьалхарча секретара, В. К. Фотеева — КПСС Нохч - ГІалгІай обкома хьалхарча секретара, М. С. Мендыбаева — Казахстана Компарте ЦК шоллагІча секретара, В. М. Малыхина — СССР 50 шу дизара цІерагІча Волжски автомобильни завода электрикий бригадира, Куйбышевски область, А. А. Логунова — СССР Іилмай Академе вице-президента, М. В. Ломоносова, цІерагІча Московски паччахьалкхен университета ректора, Е. Е. Соколова — Белоруссе Компарте ЦК хьалхарча секретара, В. И. Вяляса — Эстоне Компарте ЦК хьалхарча секретара, В. И .Мироненкос — ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара, А.-Р. Х. Везирова — Азербайджана Компарте ЦК хьалхарча секретара, Н. С. Конарева — СССР машиннаькъий министра.

Дош хаддаш къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

Дийцача дешах Пленумо тІаийцар кепайоазон тІа арабоаккхаш бола соцам.

Пленуме ладийгІар СССР Министрий Совета Председатела Н. И. Рыжкова яьча «2005 шерага кхаччалца йолча юкъа СССР экономически социальнои дегІайоалаяра концепце проект кийчъяра беча балхах» йолча докладага. Цу дешах Пленумо тІаийцар кепайоазон тІа арабоаккхаш бола соцам.

Пленумо чІоагІийр КПСС ЦК сентябрьски (1988 ш.) Пленумо чурчеи арахьарчеи политика керттерча лостамегІа вІашагІъехкача КПСС Центральни Комитета комиссей персональни состав. Цу дешах бола соцам кепатох.

Пленуме дийцад организационни дош.

Пленумо И. Б. Усманходжаев КПСС ЦК члений составера, И. Джаббарови, А. У. Салимови КПСС ЦК членалла кандидатий составера дІабаьхаб сий дсадеш дола гІулакхаш дарах.

Цу тІехь КПСС ЦК Пленумо чакхбаьккхар ший болх.

Советско-французски экипажа шоллагІа старт

ТАСС хоам

1988 шера 26 ноябре московски ханах 18 сахьати 50 минути яьлча Советски Союзе ураГІдахийтар «Союз ТМ-7» яха космически кема.

Кема лехкаш я дунен халкъашта юкъера экипаж: командир Советски Союза Турпал, СССР летчик - космонавт Александр Волков, бортинженер Сергей Крикалев, космонавт - тохкамхо, Советски Союза Турпал, Французски Республика гражданин Жан-Лу Кретьен.

Кема урагІдахийтара программагІа «Союз ТМ-7» яха кема «Мир» яхача орбитальни комплексах дІахотта, цу тІа космонавташца Владимир Титовца, Муса Манаровца, Валерий Поляковца цхьана Іилма - технически тохкамаши эксперименташи е лерхІ.

ШоллагІйола советско-французски космически полет еш я Советски Социалистически Республика Союзеи Французски Республикая правительствашта юкъе баьча бартага хьежжа.

Телеметрически информаце даннегІеи экипажа доклалегІеи, «Союз ТМ-7» яхача кема бортовой системаш лерттІа болх беш я.

Космонавташ Волков, Крикалев, Кретьен могаш-маьрша ба.

ВОЛКОВ
Александр Александрович

Советски Союза Турпал, СССР летчик - космонавт Александр Александрович Волков ваьв 1948 шера 27 мае Донецки областерча городе Горловке.

1970 шера Советски Союза шозза Турпал волча С. И. Грицевеца цІерагІара Харьковски лакхера военни авиационни училище йистеяьккхачул тІехьагІа ТІема-Фецарча Низашка летчик - инструктор волаш гІулакх деш хиннав. «1 класса тІема летчик», «2 класса летчик-испытатель» яха квалификацеш йолаш ва.

1973 шера денз А. А. Волков Советски Союза Коммунистически парте член ва.

1976 шера денз космонавтий отряде ва. Эггара хьалхара космосе урагІваха хиннав Александр Александрович 1985 шера «Союз Т-14» яхача кема тІеи «Салют-7» яхача орбитальни станце тІеи волаш. «3 класса космонавт» яха квалификаци еннай цунна.

ХІанз А. А. Волков В. И. Ленина цІерагІча тІема-политически академе заочно дешаш ва.

КРИКАЛЕВ
Сергей Константинович

Сергей Константинович Крикалев ваьв 1958 шера 27 августе Ленинграде.

1981 шера Ленинградски механически институт йистеяьккхачул тІехьагІа болх беш хул конструкторски бюро. Болх беча хана ше йоккха квалификаци йола специалист хилар гойтад. Космически техника керда образецаш хьаеча юкъе дакъа лаьцад.

С. К. Крикалев СССР самолетии спорта хьакъехьара спорта мастер ва, массехк тайпа спортивни самолеташ караерзаяьй.

Сергей Константинович космически полеташка кийчвала волавеннав 1985 шера денз. «Союз ТМ» яхача кемацеи «Мир» яхача орбитальни комплексацеи космосе ваха кийчвалара йизза курс чакхъяьккхай.

Жан-Лу КРЕТЬЕН

Советски Союза Турпал, Французски Республика гражданин Жан-Лу Кретьен ваьв 1938 шера 2 августа городе Ла-Рошеле.

1962 шера тІема-фецара школа чакхъяьккхачул тІехьагІа, Франце ВВС-е летчик-истребитель волаш гІулакх деш хиннав. 1970 шера денз Жан-Лу Кретьен тохкама балха тІа ва. 1977 шера из хьожаву Франце къулбехьен района ПВО командующе заместителалла.

1980 шера Жан-Лу Кретьен Ю. А. Гагарина цІерагІча космонавташ кийчбара центре тренировкаш е волалу. Эггара хьалхара из космосе ваха хул 1982 шера июне «Союз Т-6» яхача кема тІеи «Салют-7» яхача орбитальни станце тІеи а волаш.

1982 шера денз Жан-Лу Кретьен Франце космически тохкамий къаман центра кулгалхо ва.

ШозлагІа космосе ваха кийчвалаволавеннав Жан-Лу Кретьен 1986 шера ноябре.

ПАРТИЙНИ ХРОНИКА

ДІадахача шоатта дийнахьа, 26-ча ноябре, отчетно-хоржамий конференцеш хилар республика цхьайолча районашка. Цига гулбеннача коммунисташа шеррача демократеи гласностеи хьалашка йийцар парте XXVII съезда, XIX Ерригсоюзни партийни конференце, цул тІехьагІа хиннача КПСС ЦК Пленумий решенешка хьежжа отчетни юкъа парте районни комитеташа баьча организационни, пропагандистски, кхетамбалара, кхыча лостамегІа болча балха итогаш, перестройка процесс дІахо кІоаргъяра, радикальни экономически реформа кхоачашъяра хьакъехьара шоай декхараш белгалдаьхар.

Эггара хьалхарча шоай организационни пленумашка кандидатураш чІоагІа ювца а ювцаш, къайлагІа кхаж а тоссаш хержар:

КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретаралла — **В. А. Куценко**, шоллагІча секретаралла — **М. Э. Баймурадов**, секретаралла — **В. С. Маслова.**

КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретаралла — **А. А. Мякнев**, шоллагІча секретаралла — **В. А. Абрашин**, секретаралла — **Л. Б. Амерханова.**

КПСС Шелковской райкома хьалхарча секретаралла — **П. Г. Коломенский**, шоллагІча секретаралла — **Н. Н. Солдаткин**, секретаралла — **Л. Н. Дьяченко.**

КПСС Урус - Мартановски райкома хьалхарча секретаралла — **В. Т. Сагаев**, шоллагІча секретаралла — **В. А. Сурков**, секретаралла — **А. С. Бисолтанова.**

БархІазлагІа хержача Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета иттлагІа сесси

1989 шера Нохч-ГІалгІай АССР экономически социальнои дегІайоалаяра Паччахьалкхен планахи 1988 шера Нохч-ГІалгІай АССР экономически социальнои дегІайоалаяра Паччахьалкхен план кхоачашъяра хьакъехьеи

НГІАССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела, НГІАССР Госплана председатела, депутата А. А. МАЛЬСАГОВА доклад

Оаха хоам баь ма хиллалара, 1989 шера Нохч-ГІалгІай АССР экономически социальнои дегІайоалаяра Паччахьалкхен планахи 1988 шера план кхоачашъяра хьакъехьеи сессе доклад йир НГІАССР Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела, республика Госплана председатела депутата **А. А. Мальсагова.**

Плана проект кийчъяр, из ювцар, цул тІехьагІа из кхоачашъяр нийслу, ма дарра аьлча, политически системе реформа еча революционни хана, мехка принципиально керда общественни хьал эттача, СССР Конституце хувцамехи тІатохарехи долча Закона а СССР халкъа депутаташ харжарах долча Закона а проекташ дерригача халкъо ювцилга шерра доаржадаьча хана, аьлар докладчика.

Экономикен социальни вахарен белгалдаьча хувцамаша хьахьокх хІара къахьегамхочун хьашташ. 1989 шера плана лоархІамегІа йола пропорци хьахьокхаш йола керттера белгало я экономике белгала социальни переориентаци еш хилар.

Докладчика кІоаргга анализ йир республика территоре тІарча социальни сфера хьала, белгалдаьккхар цунца цхьана, социальни сфера объекташ хьалъяра даькъе мехка кхыча регионел республика тІехьаюсаш хилар, хІаьта из тІехьадисар шерлулга а. ГІишлонхой хІанз а къаьнача хьисапе болх беш ба, социальни гІирсаш юха а тетташ, промышленни дараш хьалха а доалаш.

Соцкультбыта объекташи наха чуІе цІеноши хьалдара XII пятилетка шера планаш дикка низткъалагІа хилар а, хІаьта подрядни организацеш темпашкен методашкен диллача XI пятилетке санна дІахо болх беш хилар а бахьан долаш цу дерригне фактически лаьрхІача XII пятилетка 3 шера а, хетаргахьа, ерригача пятилетка а заданеш кхоачаш ца еш йисар кхерам болча кхоачадаьд гІулакх.

1986 а 1987 а шерашка хьалдаь чуІе цІеноша 237 эзар квадратни метр да, планегІа лаьрхІача 339 эзар квадратни метрана меттел. Тоалуш дац гІулакх 1988 шера а. Шера план кхоачашъелга, динза дисар меттаоттадарах ца аьлча а, чакх ца доалаш дисар кхерам болаш да. XII пятилетка шин шера больницеш хьалъяьй алхха 140 маьнге боарам болаш, планагІа боагІача 840 маьнгена меттел (17 процент). ХІаьта 1988 шера дІабахача 10 бетта больницеш хьалъяра карарзаяь капитальни вложенеш шера боарамах 41 процент мара яц. Республике 35 процент бераш школашка шоллагІча сменагІа дешаш да. Российски Федераце эггара йоккхагІйола процент я из. Общеобразовательни школаш хьалъяра вайна мел эш капитальни вложенеш хьахьежаю. Цхьабакъда кхыбарел дукхагІа вайна школаш эш, хІаьта а халкъа образоване объекташ хьалъяра гІулакх вай кхыбарал вогІа а да. XII пятилетка шин шера оттаь зІамагІйола планаш а кхоачаш ца еш, 1988 шера оттаь низткъала йола план кхоачаш ца хулаш юсаш латт. Болх бе йолаялийта лерхІ 4200 моттиг йола школаш, планагІа 10850 моттиг хилла езача (38,7 процент).

Социальни сфера кхыйолча объекташкара хьал а ништта во да. ГІишлон организацей кулгалхой гІерт производственни доаца гІирсаш кІезигагІа хьалде. Масала, «Чеченингушстрой» яхача объединене (Н. Исмаилов) 1981 шера XI пятилетке социальни гІишлош хьалъяра эггара аьттув боалаш хиннача хьалхарча шера хьалдаьдар 106,4 эзар квадратни метр наха чуІе цІенош, хІаьта карарча шера эггара дикагІа хуле а хьалле лерхІ 101 эзар квадратни метр наха чуІе цІенош.

Кхы дикагІа латтац гІулакх «Чечингагропромстрой» яхача объединене а (н. Омаров). Укх шера дІабахача 10 бетта шоай низашка укхаза даьча подрядни балхий боарам соахка хиннначунца нийсбича 86 процент мара бац. ЧуІе цІенош хьалдара план алхха 70 процент мара кхоачашъяьяц. Геттара во латт школаш хьалъелга. Шера йолча лимита 6235 эзар сомах карадерзадаьр 1754 эзар сом мара дац (28 процент). Сунженски больница терапевтически корпус хьал а яь эксплуатаце дІалулга чакх ца доалаш дисал, во лел капитальни вложенеш ерригаш а лаьрхІача шера лимитах 20 процент мара кхоачашъянза йолча районашка амбулатореши ФАП-аши хьалъелга.

Республика дукха гІишлон организацеш юстара ювл социальни объекташ хьалъяра, из гІулакх тоадара вІалла сагота а йоацаш. Ништта, «Грозтрубопроводстрой» яхача тресто (н. Мугадаев) гІишлонмонтажни балхех алхха 7 процент мара даьдац производственни гІулакхашта лаьрхІа йоаца объекташ хьалъеча. ХІаьта из могаргдолаш я производственни гІулакхашта йоаца объекташ хьалъе. Производственни гІишлош хьалъяра пунах вІалла зе а хургдоацаш. Хьалха хиннача «Чеченингушводстрой» объединене (н. Висаитов). хІанз из объединени «Чеченингушводмелиорация» яхача объединена юкъеяхай, гІишлош хьалъяра юкъарча боараме производственни гІулакхашта йоаца объекташ алхха 6,5 процент мара яц.

Кхоачашъяц производственни гІирсаш хьалдара планаш а. БІарчча хьаийцача республике гІолла 1988 шера госкапвложенеш караерзаяьй 81 процент. Цу даькъе производственни гІирсаш хьалдара 87 процентн, производственни гІулакхашта йоаца объекташ хьалъяра 60 процентн. Эксплуатаце ханнахьа дІа ца луш йисай «Металлист» яха завод. Хьалъяь ца ялар кхерам болаш я гІишлон организацеш бахача нахан чІоагІа эшаш йола продукци — мелкоячеисти бетон арахеца завод, 69 процент мара пайда ийцабац Гудермесски биохимически завода хьахьожаяьча паччахьалкхен централизовании капвложеней лимитах. 57 процент мара «Красный молот» яхача заводе, и. кх. дІ.

Бакъдар аьлча гІишлонхой балха новкъарле еш дола объективни бахьанаш а хиннад. Хьалха цІаккха ца хиннача тайпара во Іалашбеш хиннаб уж гІишлон материалашца. «Чеченингушстройматериалы» яха объедини 1988 шу доладелча денз кирпишк лоаттаяра план кхоачаш ца еш хьеанай. Итт бетта гІишлонхошка дІа ца кхоачаш йисай 33 миллион кирпишк е планах 24 процент. Іалашбаьбац уж кагийча фракцех болча жагІаца, хІаьта из лоаттабара планаш карьероуправлене (н. Вашаев) хадданза телхаьяй.

Ювцийта оттаь 1989 шера йола капитальни гІишлош хьалъяра план низткъала я. Капитальни гІишлош хьалъяра план оттаеча хана чІоагІа теркам тІабахийтар цун боарамаши материальни Іалашон нийсъяра. 1989 шера шеръе лаьрхІад гІишлонхой база. РСФСР Госагропромо хьожаду 1989 — 1990 шерашка НГІАССР Агропромстроя база дегІайоалаяра 10 миллион сом. 5 миллион сом гаргга цу гІулакхашта «Чеченингушстроя» базана хьожаду СССР Минюгстроя. Проектни мощностага кхача декхарийла я Аргунски домостроительни комбинат. Продукци арахеца йолалургья шера 240 миллион условни кирпишк хьае мощность йола мелкояченсти бетона завод. Хьалъеш латт Шалински юрта домостроительни комбинат, реконструкци ю Белготоевски карьере, цо таро хулийтаргья гІишлонхошта дукхагІа жагІа лоаттабе. Кирпишк хьаелга лакхлургда 251 миллион кирпишкага кхоачаш, из хул 1988 шера арахеца лерхІар 155 миллион кирпишк мара йоацача. Шозза дукхагІа кхоачаргья бахача нахага кирпишк.

Республике гІолла капитальни вложеней юкъара боарам 527 миллион сом хургба. 1988 шера планал 2 процент лакхагІа а болаш. Производственни гІишлош хьалъяра 1989 шера хьожаеча капитальни вложеней удельни боарам хургба капитальни вложеней юкъерча боарамах 25,3 процент. Дикка дукхагІа хургья эксплуатаце дІалуш йола школе даха ха йоацача берий учреждененш, общеобразовательни школашкара моттигаш, амбулаторно - поликлинически учреждененш. ЧуІе цІенош. 1988 шера карарзае лерхІачул шозза совгІа дукхагІа хилийта лерхІ унахцІено лорайра объекташта дІайохийта капитальни вложенеш.

Моттигерча Советашка гІолла дІайохийтача капитальни вложеней боарам 1988 шера 58 миллион сом долча, 68,7 миллион сомага кхоачаш лакхлургья (18 процент).

Наха чуІе цІенош хьалдара планаш «Жилье-2000» яхача программага хьежжа я. ЧуІе цІенош хьалдергда дерригаш а лаьрхІача 319 эзар квадратни метр. Цул совгІа дикка дукхагІа хьалде лерхІ индивидуальни цІенош, из бахьан долаш кхы тІа 445 эзар квадратни метр уж дукхагІа а хулийташ.

КІезиг - дукха лохлургда планагІа лаьрхІа коммунальни гІирсаш хьалдара боарамаш.

Республика промышленноста болхлоша, дІахо дувц докладчика, КПСС XXVII съезда решенеш, XIX Ерригсоюзни партийни конференце установкаш практически кхоачаш а еш, леррагІа чакхйоаккх радикальни экономически реформа, юкъейоалаю керда боахама механизм. Предприятешка чакхдоах технически эргалонаш ярен производствана реконструкци ярен балхаш. Иззача боахама расчета а самофинансироване а хьалашка промышленносте болх беш хиннай 67 процент предприятеш. Царга кхоача дакъа промышленни продукце беррига боарамах 80 процент да. Къахьегама коллективаш дукхагІа бухсоццаш хьахулаш дар хьашт долаш болх бе яьннай, кІезиглу материальни затраташ, лакхлу производственни потенциалах пайда эцара эффективность.

Кердача хьалашка болх беш йолча предприятешка поставкай план кхоачашъелга дикагІа да цу хьалашка яланза йолча предприятешка долчул. ДикагІа да цар кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а. Царех дукхагІа яраша кердача хьалашка йовлача хана боккха кийчон болх баьб. Ништта, «Грознефть» яха объединени йиззача хозрасчетагеи самофинансированеген яьннай 1988 шера 1 январе. Объединене, производственни социальни дегІаахар Іалашдеш йола лоархІаме обобщающи источник санна, боахама балха ларде оттабир, хьабоалаш бола пайда. Карарча шера 9 бетта объединенега кхаьча пайда 59,3 миллион сом — планагІа лаьрхІачох 110,7 процент.

Бохама расчетаген самофинансированеген йоалача хана дика хьокхамаш даьхад кога гІирс беча фабрика коллективо а. 1988 шу долалуш бийдалеи материалийи нормал совгІа йоккха запас хиннай фабрике. Боахама расчетага яларца дувзаденна хьахиннай ца эша материалаш, оборудовани йохкара йола таро. Хьайиллай уненни кога гІирс бохкара йола тика. Нормал совгІа хинна запасаш кхозза кІезигъеннай. Карарча шера ийс бетта фабрика 105,9 процент кхоачашъяьй кога гІирс хьабара план, планал совгІа хьабаьб 100 эзар пар кога гІирс, 100 процент кхоачашъяьй оттадаьча договорашка хьежжа продукци лоаттаяра план, пайда баьб 682 эзар сом — планах 160 процент. Уж толамаш даьхад кога гІирс дикагІа хьабара, производстве керда моделаш юкъейоалаяра, тарифаш кІезигъяра, къахьегама овсарле лакхъяра чотагІа.

Дика опыт Іоаьяй «Промавтоматика» НПО опытни заводо. Карарча шера 9 бетта укхаза пайда баьб 1,9 миллион сом, кхоачашъяьй оттадаьча договорашка хьежжа продукци лоаттаяра план.

Цунца цхьана республике ерригa предприятеш яц дика болх беш. 1988 шера январе — октябре госзаказашка хьежжа а духьаларча бувзамех а продукци лоаттаяра дола договорни декхараш кхоачашдаьд 96,9 процент, соахка цу хана хиннача 98,1 процента меттел. Цу даькъе НГІАССР Министрий Совета кара йолча промышленносте гІолла алхха 93,1 процент. ДІа ца кхоачийташ йисай 49 миллион сома продукци. Цу продукце юкъарча боарамах эггара дукхагІа кхоач «Грознефтеоргсинтез» яхача объединена (24 миллион сом), цементни завода (2,5 миллион сом). «Силуэт» яхача объединенена (2,1 миллион сом), Госагропрома предприятешта (7,5 миллион сом).

БІарчча хьаийцача, республике гІолла потребителашта хьалхашкара договора декхараш кхоачаш ца деш йисай хІара йиъалагІа йола предприяти. Из белгала Іаткъад цар балха финансови результаташта. Потребителашка цу предприятеша продукци дІа ца кхачийтар бахьан долаш укх шера ийс бетта 8,0 миллион сом гІод текхад цар. Йиззача хозрасчетагІа болх беча предприятешка гІолла январь — сентябрь бетташка финансови накоплений план 97,7 процент кхоачашъяьй.

Договорни декхараш кхоачашдеча лоархІам боллаш тІехьайнсай Заводской, Ленински, Наурски, Ачхой-Мартановски, Сунженски районий промышленность. Паччахьалкхен заказа продукце 204 тайпах итт бетта задани 70 позицегІа кхоачаш ца еш йисай. Республика предприятеша халонаш Іайшай шоай ханнахьа материалаши комплектующи изделеши царга дІа ца кхачийтар бахьан долаш.

Укх шера итт бетта республике арахийцад 426 миллион сома маьха халкъа эша товараш, (алкогольни напиткай мах боацаш), оттаьча заданел 4,6 процент дукхагІа. Уж арахецилга 1987 шера цу ханаца нийсдича, 11,6 процент лакхденнад. Кхачан доаца халкъа эша товараш арахецара (яйгача промышленноста товараш доацаш) паччахьалкхен заказ а кхоачашдаьдац.

Дукххача йолча предприятей хІанз а, ка яьннаяц бахьча наха эша товараш, дукхагІа арахецара заданеех лоархІае. ЛаьрхІача боарамел кІезигагІа халкъа эша товараш арахийцад Гудермесски «Нефтехимзапчасть» заводо, «Красный молот» заводо, «Чеченингушстройматериалы», «Грознефтеоргсинтез» объединенеша, кхыяраша. ХІанз а арахецача продукце дикал хоалуш лакхъеннаяц. 1988 шера итт бетта торгинспекце яьча проверкашка кхыярел дукхагІа брак яьй «Силуэт» яхача производственни объединеней продукцена.

1989 шера экономически социальнои дегІаахара паччахьалкхен план, аьлар докладчика, оттаьй принципиально кердача структурагІа, экономикана управленелга овлангара хийца тоадара керттерча положенешкен паччахьалкхен предприятегІа (объединенех) долча Законо дІадехарашке и хьежжа. Плана ерригa а разделаш вІаши бувзам болаш я, цаІ дола планови документ санна функционироваш еш а я. НГІАССР территоре тІара союзни доалахьа йола предприятеш дегІаахара хьокхамаш пхе шера плана заданешка хьежжа я. Долаш долча оптови маьхегІа договораш чІоагІдар духьа цун мах белгалбоаккхаш аьлча продукце объем республике гІолла 2142 миллион сома хургья, 1988 шерага диллача тІакхетара темп 103,6 процент а йолаш.

Промышленностера производства боарамаш дегІаахара темпашка совле я технически прогресса лард хиларах тарра, цун лоархІам къаьстта лакхлуш боагІача машинаш еча комплексагахьа. Нохч - ГІалгІай АССР-а машиностроене продукце боарам 1989-ча шера 8,4 процент лакхлургба 1988 шера планаца нийсбича, цул совгІа, дукхагІа дегІадоагІаргда машиностроительни продукце ер тайпаш: приборостроени — 15,4 процент, электротехнически — 24,0 процент, мехкдаьттапромыслови — 10,2 процент.

ДІахо дегІайоагІаргья доагора - энергетически комплекс. 1989 шера оттаьча планагІа НГІАССР-е 2,8 миллиард киловатт-сахьат электроэнерги яккха лаьрхІад.

Лехама-тохкама доккхий балхаш чакхдоахаше, республикера мехкдаьтта ганзаш кІезиглуш йоагІа, цудухьа планагІа лаьрхІад 1988 шерарчул мехкдаьтта доаккхилга 3,5 процент, газ йоаккхилга 4,2 процент кІезигде. Республике мехкдаьтта доаккхилга дегІадоаладар керттерча даькъе дувзаденна хургда тІехкІоарга бурув тохарца, керда месторожденеши тІоанаши хьаделларца.

Мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьтта химически промышленносте дІахо а дергда керда технологически комплексаш хьалъяра. Іилманеи техникаиеи эггара кердагІа дола карагІдаьннараш, энергосберегающи технологически процессашта управлени яра микропроцессорни техника юкъе йоалаяра дола балхаш.

Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Совета кара йолча промышленносте 105260 эзар сома продукци арахеца лаьрхІад, цунах моттигерча промышленностага кхоач 61000 эзар сома яр. Карарча шера планаца нийсдича бІарчча хьаийцача Министрий Совете гІолла дегІаахара темп 9,3 процент хул, цу даькъе моттигерча министерстве гІолла 13,6 процент, хлебопекарнии макароннии промышленноста производственни объединене гІолла — 2,4 процент, «Чеченингушстройматериалы» объединене гІолла — 6 процент.

Хлебобулочнии - макароннии промышленноста производственни объединене лерхІ дукхагІа кондитерски изделеш арахеца.

(Доалалур. Йистедоалар 2-ча оагІо тІа).

БархIазлагIа хержача Ночх-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета иттлагIа сесси

1989 шера Нохч-ГIалгIай АССР экономически социальнои дегIайоалаяра Паччахьалкхен планахи 1988 шера Нохч-ГIалгIай АССР экономически социальнои дегIайоалаяра Паччахьалкхен план кхоачашъяра хьакъехьеи

(Долалур 1-ча оагIо тIа).

«Чеченингушстройматериалы» объединене лерхI 1988 шера планаца нийсдича пенашта лаьрхIа материалаш арахецилга харача бетонах еш йола блокаш арахецара чотагIа 28,6 процент лакхде.

1989 шера планашка къаьстта теркам тIабахийтаб халкъа эша товараш арахецара. Республика предприятей предложенегIа 557 миллион сома товараш арахеца лаьрхIад (дегIаахара темп 109,5 процент), цу даькъе кхачан товараш 232 миллион сома (дегIаахара темп 103,4 процент), кхачан доаца товараш 325 миллион сома (дегIаахара темп 114,2 процент).

Министерстваша, ведомстваша, моттигерча Советаша дукхагIа теркам тIабахийта беза резерваш лахара а йолаш ярех пайда эцара а. Республика местпромо моттигерча Советий исполкомашцеи предприятей къахьегама коллективашцеи цхьана кхы тIа таронаш лаха еза наха дикагIа дIаэцаш дола халкъа эша товараш хьадара. Къаьстта теркам тIабахийта боагIа продукце дикала. Республика Госкомцено ценообразованена дукхагIа теркам тIабахийта беза. Продукце маьхаш лакхлу цун дикала хулача хувцамех тийша доацаш. Рынкера маьхаш лакхдалара къаьстта чIоагIа гIо ду кооператорий балхо. Маьхаш нийсдара йола форма лаха еза.

Министерствашеи, ведомствашеи, моттигерча Советаша чIоаггIа шоаш бехктокхаме а лоархIаш къоастае еза халкъа вахара хьал тоадара йола тIехьатетта йиш йоаца проблемаш, царна юкъе эггара ирагIа яр кхачан яр а йолаш.

1988 шера 10 бетта республике юрта боахама продукташ дукхагIа яьха а яьха, царна заготовка яьй. Ка бола ялаташ чуийца даьннад. Даькхха ялат 297,2 эзар тонна да, хьувкъам юкъера лаьрхIача гектара тIара 20,9 центнер а болаш, из хул соахка хинначул 2,2 центнер дукхагIа. ТIехкхоачашъе лерхIаш я ялата, шекара свеклана, тхьамкана, бахчеви культураштa, хьайбашта, коатIарча оалхазараштa, шурийна, тхана заготовкаш яра план. Дог гIоздоаккхаш хIама да цхьан Iаттагара шера йоаккха шура 146 килограмм тIакхетар. 1987 шераца нийсйича шурийна дукхагIа закупка яро таро хилийтай баха нах шурийца Iалашбара гIулакх кIезиг дукха тоаде. Городе шурий продукташцара гIулакх дикагIа да.

НГIАССР Госагропрома, перерабатывающи предприятешка, колхозашка, совхозашка, коллективни подряда формаш эргаяьнна тоаеннай. ТIехь-тIехьагIа республике шерагIа дIаяржаш йоагIа дезала подряд, къаьстта кулгкара балхаш дукха долча доакъошка — баьцадаараш леладеча, комсаш лелаеча, тхамка леладеча.

Цхьабакъда, республика агропромышленни комплекс дегIайоалаеча динза дисараш дукха да. 1988 шера 9 ноябре Надтеречничунгара дIаийкккхача цхьаккха районе гурахьа дIаюв культураш дIайийна яьннаяцар. Цу хана лоа диллар, хIаьта чуийца яланза яр шекара свеклаш, коартолаш, хьажкIаш. Во хиннад 1988 шера баха нах баьцадаарашца Iалашбара гIулакх. Закупкай план алхха 67 процент мара кхоачашъяь яц, сомен комарийн — 87 процент, комсий — 53 процент, фуашта — 86,7 процент.

НГIАССР Госагропрома колхозашка, совхозашка хала финансови хьал эттад. ФуннагIа даь производственни программа кхоачашйича сагота боацаш хул дукха кулгалхой. Бахьан а доацаш юкъекхувл кхы тIа кредиташ, царех дукхагIча даькъе эффект йоацаш пайда а эц, боахама экономика чIоагIъяра царех хулаш гIо а дац. Оборотера средстваш хьаийеш моттигаш а нийслу, агропромбанка ссудахи поставщикий счетехи ха тIехъяьнна дуккха декхараш доахк.

ХьатIадоагIача шера планагIа лаьрхIад ялат, хьайбай продукци, кхыйола юртбоахама продукци дукхагIа яккха, Закупкай планаш шийтталагIча пятилетка расчетни йолчар боараме оттайча бакъахьа я. 1989 шера НГIАССР Госагропрома системе лоархIаме резерв хинна дIаотта деза АПК-ра экономически отношенеш хувцаялар, материальни а къахьегама а ресурсех эффективнегIа пайда эцар. Цу гIулакха лаьрхIад арендни а къахьегам вIаштIехьбаккхара кхыйола а подрядни формаш шеръе хIаьта иштта кооперативаш хьае. ДIахо дегIайоалаергья агропромышленни интеграце керда формаш — агропромышленни комбинаташ, объединенеш, кхыйола формаш вIашагIйоххар. Белгалдаькка овлангара хувцамаш деча хана юрта а социальни эргайоалаш хила еза.

XIX Ерригсоюзни партийни конференце белгалдаьккха ма хиллара, маьхах гIулакхаш дара сфера хIанз а тIехьаюсаш я, мела дегIайоагIа из, маьхах дукхкача тайпара гIулакхаш делга бахача наха дIадехарашка хьежжа доацаш эсала да. Бахача наха тайп-тайпара гIулакхаш кхоачам хиллал дара бола халкъа депутатий Советий лоархIами бехктокхами лакхбе беза. Из деча хана къаьстта теркам таIбахийта беза юртеи городеи бахача наха деча бытовой гIулакхий боарамашта юкъера башхало дIаяккхара.

Карарча шера дIаяхача юкъа вай республике маьхах деча гIулакхий боарам, соахка цу хана хинначунца нийсбича 15 процент лакхбеннаб, хIаьта бытовой гIулакхашта — 13 процент. Министерствайи ведомствайи 59 предприяте бахача наха маьхах гIулакхаш дара план кхоачашъяц. Кхычарел вогIа болх беш хиннай «Чечингавтотранс» объединене, бувзама управлене, «Красный молот» яхача завода коллективаш, турнзмана йола совет, кхычараш. Иштта «Чечингавтотранс» объединене во Iалашду республике пассажираш дIа-хьа кхувлига. Дуккха маршрутни рейсаш юкъагIа ювл. Во вIаштIехьбаьккха ба бахача наьха мовхьаш дIаюха кхахьара болх.

НоагIаш йола терко яц республике гражданий средствай чотагIа паччахьалкхен подрядах пайда а эцаш, гаражаш, чуIе цIенош, бешамашка цIалгаш хьалдара. Бахача наха деш дола уж гIулакхаш юкъагIдоах «Госагропромстроя», «Чеченингушстроя», «Чечингргражданстроя».

Республике гIулакхаш дара сфера дIахо дегIайоалаяра беш бола болх чIоагIбе беза министерстваша, ведомстваша, организацеша, предприятеша, моттигерча Советий исполкомаша. Вай гIулакхаш дIакхоачаш хила деза хIара районага, хIара юртага, хIара сагага. Къаьстта чIоагIа теркам тIабахийта беза индивидуальни цIенош хьалдеча гIулакхаш дара.

Плана проектагIа 1989 шера лаьрхIад республике бахача наха маьхах ду гIулакхаш 140 миллион сомага кхоачаде. 1988 шераца нийсдича 7,7 процент лакх а деш. Из хул пхе шера планагIа долчул 13,3 миллион сом дукхагIа. ХIара сага деш дола гIулакхаш планагIа лерхI 1989 шера 110,5 сомага кхоачаде, уж хул 1988 шерарчул 13 сом дукхагIа.

Тайп-тайпара а тIехь-тIехьагIа дукхагIа хулаш дола а бахача наха дIадехараш кхоачашдара боккха лоархIам болаш да торговлен общественни кхачани болх тоабар. Пятилетка кхаь шера рознични товарооборота боарам, общественни кхача а цунца болаш, 10,8 процент лакхбеннаб, цу даькъе госторговле — 6,3 процент, потребкоопераце — 12,5 процент. Торговли дегIайоалаяра дола гIулакхаш чакхдоахе а, бахача наха гIулакхаш делга тоадара овлангара хувцалуш хIама дац.

Торговлера хьал во хилара дола цIенхаштта бахьан да цун материально-технически база дегIайоалаяр тIехьалусаш хилар. Мела дегIайоагIа хIанзарча ханарча тикай сеть, цу даькъе фирменни яраш, общественни кхачан яраш а йолаш. Эсала дегIайоагIа товараш дохкара прогрессивни формаш. Самообслуживане метод юкъейоалаелга юхадетт расфасованни товараш кIезига лоаттадеш хиларо. ХIанз а лоха ба къахьегама механизаци яра боарам, кIезига терко ю эцархошта дукхагIа фу эш хьожаш тохкам бара. ШийтталагIча пятилетка кхаь шера паччахьалкхен а кооперативни а торговле рознични товарооборота планаш кхоачашъяьяц. 1988 шера 10 бетта республике гIолла план кхоачашъяьй 95 процент, цу даькъе госторговле — 93 процент, потребкоопераце — 97 процент.

Паччахьалкхен а кооперативни а торговле рознични товарооборота боарам 1989 шера лакхлургба 1988 шера планови базага диллача 2,1 процент, фактически лаьрхIача — 6,4 процента, из хургда 990 миллион сом. ХIара сага сих лаьрхIача рознични товарооборот 776,8 сом хургья, 1985 шера хиннача 576,6 сома меттел. Торговле болхлой декхарийла ба городашка а юрташка а торговлен общественни кхача вIаштIехьбоаккхачен перестройка яра кхы тIа гIулакх чакхдаха, торговле долаш дола кхоачамбоацараш дIадаха, бахача наха торгови гIулакхаш дар дикка лакхделга, товарашца уж бизза Iалашбелга гарггарча хана чакхдаккха.

ТIеххьарча хана республике чIоаггIа теркам тIабахийтаб экологически хьала. Ерригача предприятешка тIахьожам чIоагIбаьб технологически режим нийса лелаяра. Кийч а яь чакхйоахаш я аракхувса зене хIамаш кIезигъяра йола мероприятеш, чIоагIъе кийчъеш я 2000-ча шерага кхаччалца йолча юкъа гонахьара сфера лораяра йола программа. Цунца цхьана хьал хIанз а чоалхане долаш дус. Цу хьала доккха зе ду городской автотранспорто.

1989 шера 20 миллион сом гаргга дIадалийта лерхI город Грознера а республикера а экологи тоаяра. Хьал а яь, эксплуатаце дIаяла лерхI Грозненски биохимически заводе дени-буси 7,2 эзар кубически метр мощность йола оборотни водоснабжене система, «Красный молот» яхача заводе сахьата 70 эзар кубически метр гаваца дIауха зене йола хIамаш хьалувца а IоцIенъю а установка, дени-буси дIаухаш дола бIеха хий чакхдаккха 10 эзар кубически метр мощность йола очистни сооруженеш Самашкински консервни заводе.

Очистной сооруженеш яра а хица Iалашбара а балхий йоккха комплекс чакхйоаккхаргья Гудермесски биохимически заводе. Боккхача боараме балхаш де лаьрхIад «Грознефтеоргсинтез» яхача объединене. Дукха хIама дар догдоах вай формально лаьрхIача вIашагIъелла а хIанз а укомплектовани янзеи, ма дарра аьлча, болх бе йолаялнзеи йолча кердача Iалам лорадара комитето.

1989 шера НГIАССР экономически социальнои дегIайоалаяра план оттаяй чакхйоаккхаш йолча экономически реформа дIадехарашка хьежжа. ХьатIадоагIача шера йола заданеш низткъала я. Уж кхоачашъяро дIачIоагIъергья республика халкъа боахамера дика традицеш, хьаергья шийттлагIа пятилетка толаме чакхъяккхара йола предпосылкаш. Вай дерригача вахаре демократизаци еш хиларо, Iаьдал дизза Советий бе доллаш хиларо, из дерригa къахьегамхой инициативаца вIашагIкхетаро хьакхолларгла хьатIадоагIача шера республика экономика дIахо лакхъяраи халкъа вахара хьал тоадара дола реальни хьалаш.

(Йистедоалар 3-ча оагIо тIа).

Партийни конференцешка—отчеташи хоржамаши

ДЕМОКРАТЕИ ГЛАСНОСТЕИ ХЬАЛЕ

XXV Грозненски городской партийни конференцера

Отчетни хана КПСС Грозненски горкомо баьча балхах конференце делегаташа дувцачох белггала холуш дар кердача тайпара болх бара опыта зIирргаш хьагучадувлар, хано дIадехарашка хьежжа уйла е, боахама доал де нах Iомалуш хилар, демократии гласности вахара шерра юкъейоагIаш хилар. Хьалха санна дIаьха а даьсса а къамаьл дечунга ладувгIа ловш бац нах тахан. Цу тайпара къамаьл де волавелча оратор соцавора конференце, хьа балха отчет яц ювцар, парте горкомо отчетни хана баьча балха анализ елга, долаш дола кхоачамбоацараш хьагучадоахилга, уж дIадахара наькъаш белгалделга да, аьле.

Из да перестройка кIоаргъяра, экономике радикальни хувцамаш дара, политически системе реформа чакхъяккхара, общества а парте а вахаре дIахо демократизаци яра йола XIX Ерригсоюзни партийни конференце стратеги коммунисташа, берригача советски наха могаеш хьаллоацаш хилар.

Парте горкома конференцена яь отчетни доклад а дукхагIболча делегаташа даь къамаьлаш а цу стратегеца, таханарча хано дIадехарашца нийслуш дар.

Грозненски къахьегамхой, хIанз мехка перестройка чакхйоаккхача хана, кхачанца, чуIеча цIеношца, хиланза дардоацача предметашца, медицински гIонца, бытовой гIулакхашца нах Iалашбар тоадарга, экологически хьал хувцарга догдоахаш ба. Цу дешашта жоп дала дезаш я тахан парте городской комитет, хIаьта иштта города социально-экономически вахара ерригача оагIонашка мишта ю перестройка, фу де карагIдаьннад а динза дисар фуд а, балха стиль, формаши методаши хано дIадехарашка хьежжа мишта хувцаеннай дIахьокха дезаш я.

Иштта дIайолалу парте горкома отчетни доклад. Из массехк ди хьалха хIара делегатага дIа а енна ешийтай, цудухьа конференце из ца а ешаш ювца йолайир, КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара В. Л. Куценкос лоацца къамаьл а даь.

Доклада тIа дукха дувцац карагIдаьннараш, дукхагIа теркам тIабохийт динза дисараштa, кадрай хьакъехьара дешаш къоастадеча демократии гласности дегIайоалае езаш, социально-экономически дегIаахар сихдара воздействи еш дола керда наькъаши формаши лехаш хилара.

Юххьанцарча партийни организацейи къахьегама коллективайи вахара хIанз а йоагIача тайпара кIоарга юкъеяхаяц перестройка. Парте горкомо, райкомаша, юххьанцара парторганизацеша хIанз а цIенъяь дIаьнккхаяц балхацара формализми, къаьнарча стила методаши, йоах дIахо доклада тIа.

Наьха вахар дIахо тоадара, социально-экономически дегIаухилга сихдара, пятилетка планаш кхоачашъяра тIехьа къовсам лоаттабара дешаш даим ший теркама юкъмоттиге а лоаттадаьд парте горкомо.

Отчетни юкъа чIоагIа тенденци а хинна дIаэттад промышленни производство дегIаахар. 40 миллион сом совгIа лакхбеннаб пайда, 21,4 процент — халкъа эшача товарий боарам. Иштта да из бахача наха бытовой гIулакхаш дара даькъе а. Шозза дукхагIа я арахеца лакхерча категорех йола продукци. Хьалха дохкаш хиннарел дукхагIа да хIанз нахага дохкаш дола кхачан товараш.

Балха юкъейоалаяьй техника, числовой программни управлени йола станокий управлени йола 368 станок, керда технологеш, Iилма - технически прогресса кхыйола мероприятеш. Из бахьан долаш белггала кIезигъеннай дIайохийта электроэнерги, доагор, цемент.

Iилма-тохкама учрежденей коллективаша шоаш кийчъяь разработкаш балха юкъейоалаяра чотагIа пятилетка кхаь шера яь экономически эффект 120 миллион сома боараме я.

ХIанз городе кхоачашъеш я лаьрхIа оттаяь «Жилье-2000», «Техническое перевооружение, реконструкция», «Качество», «Экономия», «Кадры» яха комплексни программаш. Уж программаш кхоачашъелга мишта латт каст-каста ший пленумашка а бюро заседанешка а дувц городской комитето.

Парте горкомо хадданза терко еш леладаьд предприятеш самофинансированегеи самоокупаеместагеи яха кийчъяра а яхара а дешаш. Кулгалхой а парткомийн юххьанцарча парторганизацейи секретарий а экономически знанеш лакхъеш гIулакхаш чакхдаьхад. Боахама доалдара кердача методашка довлара дикагIйола опыт тохкаш а из дIайоаржаеш а болх баьб. Из дерригa бахьан долаш хозрасчета хьалашка болх беш йолча предприятеша арахийца продукци 90 процент совгIа я. Цу хьалашка болх барга яьннай гIишлон организацеш, машиннаькъа а автомобильни а транспорт, торговли, бытовой гIулакхаш ду цхьайола предприятеш. Царех дукхаяраш толаме болх беш я.

Карарча шера 11 процентагара 23 процентага кхоачаеш лакхъяьй производство «Оргтехника» яхача, швейни производственни, художественни промыслай объединенеша. цIагIарча къахьегама комбинат, «Промавтоматика» НПО опытни, «Металлотара» яхача, электроремонтни, кхыча заводаша. Договорни декхараш дизза кхоачашдеш хьайоагIа уж предприятеш, планал совгIа пайда боаккх, дика къахьегача наха кхы тIа стимулировани ю. Цу коллективашта керте латт коммунисташ, творчески уйла еш, гIулакхах дог лазаш, кхоаненга хьежаш бола кулгалхой новкъостий Мкртичан, Кастарнова, Гуцернев, Лорсанов, Пальчик, Попов, Ляхов.

Городе вIашагIъеллай 120 кооператив, цига болх беш 5 эзар гаргга саг а волаш.

Отчетни юкъа чакхдаьхача цу дерригача гIулакхаша таро хилийтай дукхагIча даькъе производство лакхъелга къахьегама овсарле лакхъяра чотагIа вIаштIехьдаккха. Алапеш 172 сом хинначара 206 сомага кхоачаш лакхденнад.

Цхьабакъда, доклада тIа а къамаьлаш даьча делегаташа а белгалдаьккха махиллара, города экономикера хьал тоалулга мела лел. Мадарра аьлча, поставкай договораш кхоачашдара даькъе промышленность латтачара башха меттахьйоалаш яц. Пятилетка кхаь шера тIадиса декхар 93 миллион сомага кхаьчад. Эггара чIоагIагIа тIехьаюсарех я «Грознефтеоргсинтез», «Стройинстдустрия», «Силуэт, «Терек» яха объединенеш, биохимически, радиотехнически, Грозненски консервни заводаш. Цхьайолча предприятешка боахама расчет общезаводский боараме мара лелаеш яц, юкъера звенош хозрасчета хьалашка болх барга яьхаяц.

Цу кхоачамбоацарий керттера бахьанаш сенах латт аьлча, уж латт, эггара хьалха юххьанцарча партийни организацей хьинар экономически проблемаш, социальни дешаш къоастадара оарцагIа ца даккхарах, кадраш хьакъоастаяра, уж Iомаяра, балхаш тIа дIанийсъяра болх мела беш хиларах.

Парте XXVII съездо белгалъяь я производствана доалдеча дуккха нах юкъеозара программа, из да, цкъадале, хозрасчет чIоагIъяри, шозлагIа-дале, къахьегам вIаштIехьбаккхара коллективни форма балха юкъейоалаяри. Предприятешка вIашагIъехкай къахьегама коллективай советаш. Цар болх дика вIаштIехьбаьккхаи белггала опыт Iоаьи предприятеш а йолаш я. Цхьабакъда, из опыт дIайоаржаяра, советий болх эффективни хилийтара деш дар хIанз а кIезига да.

Конференце белгалдаьккхар, предприятешка технически эргалонаши реконструкции елга мела лелаш хилар. Отчетни юкъа станокаш, оборудовани, технологически линеш хувцара, керттерча фондашта модернизаци яра хьежаю средстваш дукхагIа яле а, предприятеша шоай низацца уж кердайоахилга чIоагIа мела лел.

Перестройка еча баьнна аьттув, баьккха толам наха теркал бу, эггара хьалха, къахьегамхой вахара хьал тоадара кхоачашдаь гIулакхаш цунца тарлуш хиларга хьежжа. Из нийса а да, хIана аьлча ерригa перестройка ше а наьха социальни хьал тоадара, наха къахьега а баха аттагIа хилийтара, уж доллача хIаманца Iалашбара еш йоландаь. Цунга хьежжа парте горкомо ший теркама юкъмоттиге лоаттадаьд уж дешаш отчетни хана. Парте райкомий, юххьанцарча партийни организаций, советски органий, боахамий кулгалхой теркам тIаийзаб цу даькъе эггара ирагIа йола проблемаш кхоачашъяра. Чакхдоахаш латт городе баха нах кхачан продуктаца Iалашбара кхы тIа таронаш лохаш дIадоладаь гIулакхаш.

Парте горкома пленуме лаьрххIа дийцад кхачан ресурсаш дукхагIа хьаяра промышленни предприятеш, транспорта а гIишлон а организацеш оарцагIъяхара дош, цар яккха еза продукци белгалъеш лостам беннаб. Цу хьакъехьа тIаийца соцам кхоачаш мишта бу каст-каста хьеж. Дувцараш да керттерча даькъе, предприятей гIонна дола юрта боахамаш.

Цул совгIа, совхозашцеи колхозашцеи даьча договорегIа цхьайолча предприятешка юрта боахама продукташ йохкалга вIаштIехьдаьккхад. Бахача наха дукхагIа дIайийчъай бешамашта лаьрхIа лаьттан участкаш.

Из проблема хIанз а къоастаяь яьннаяц. ХIанз а чIоагIа лакха да юрта боахама продуктай маьхаш Грозненски рынке, хIаьта паччахьалкхен тикашка уж кхоачам боллаш хилац, йоахар конференце делегаташа.

Конференце къамаьлаш даьча делегатех нагахьа саг висанзар социальни сфера хьакъехьа дош ца оалаш. Къаьстта чIоагIа теркам тIабахийтар чуIе цIенош ца тоьаш хилара, цу хьакъехьа тахан городе деш дар гаьнна кхоачамбоацаш хилара Грозненски радиотехнически завода радиомонтажница А. Р. Астамировас, «Старогрознефть» НГДУ начальника Н. П. Иванова, «Грознефтехимремстрой» треста слесарий бригадира И. Н. Христофариде, кхычар.

Наха чуIе цIенош хьалделга мела лелаш хилара бахьан да, йоахар ораторашa, цу лоархIамеча гIулакха парте горкомо, райкомаша, бехке барашкара доаггIар лерттIа хьа ца дехар, цу гIулакха бола парте горкома отделий тIахьожам мела хилар.

Городерча общественни транспорта, телефоний балха хетадир шоай къамаьлаш делегаташа къахьегама ветерана А. Ф. Кобцева, «Грознефтемаш» яхача завода слесара-инструментальщика Ю. С. Волкова, кхычар. ГIулакхах чIоаггIа дог а лазаш дувцар ораторашa цу лоархIамеча проблемех. Из нийса а дар, хIана аьлча, городской маршрутегIа автобусаш во лел, лерттIа шоай графикагIа лелац троллейбусаш. ХIара дийнахьа городе болх беш хила езача 180 автобусах 20 автобус ара ца йоалаш юс. ХIара денна болх ца беш хул 500 совгIа телефон, хIаьта городе баха нах ахаш мара телефонашца Iалашбаь а бац.

Иштта наьха дог дохадеш, лерттIа къоаста ца еш йола проблемаш кхы а дукха я, цудухьа нах ледкъ, дукха жалобаш язъю партийни, советски органашка.

Таханарча дено дIадехарашка хьежжа дац городе бахача наха медицински гIулакх делга. УнахцIено лорара объекташ хьалъяра гIулакх эсала лел. Дукхача хана денз хьалъяь ца йоалаш я берий больница. Дукха кхоачамбоацараш да дарбан а профилактически а организацей, къаьстта поликлиникай балха юкъе.

Уж дешаш чIоаггIа теркам тIабахийта дийцар Б. И. Хациева — № 1 йолча берий поликлиника керттерча лоро. Поликлиника чуйола цIенош готта да, лаьрххIа цу гIулакха хьалдаь а дац, лораш тоац, йоах оратора. 20 эзар бера гIулакх деш я тха поликлиника. Эффективно гIулакх делга хургдий тха дараш санна долча хьалашка болх беш хилча?

Хьалха хулаш хиннараштa ер конференци тара йоацилга хьахьокхаш дар кхоачамбоацараштa гуччахьа критика еш, хIаьта критика бокъонца адрес долаш а конструктивни а хилар. Къамаьл кIала кIийле йолаш, цIенхаштта, динза дисар хьагучадоаккхаш, де дезараштa теркам тIаозаш хиларо уйлаш яйтар, перестройке болар сихдара бола никъ хьехар.

Дувца хабар дац, перестройка шерашка парте горкома балха стиль дикагIча оагIорахьа хувцаеннай, гIулакх корта болаш леладе яьннай из, доагIар хIаранегара чIоагIагIа хьадех. Из дерригa а долаш да. Цхьабакъда, секретарий, горкома отделий болх башха эргабаьннабац, кулгалдара политически методаш цар йизза караерзаяьяц. Дикка тIехьаюсаш хьайоагIа городера промышленность. Горкома малагIча секретара, е бюро члена, е парте райкомо фу даьд гIулакх тоадара, мишта хьадийхад царех хIаранегара доагIар. Ховш ма дий горкома цхьабола членаш геттара пассивно болх беш хилар, духхьал пленума заседанешка ахар мара кхы пайда болаш хIама цар ца деш хилар. Город дегIайоалаяра кординальни дешаш кийчдара а къестадара а теркам тIабохийташ болх вIаштIехьбаккхара меттел парте горкома хьалхарча секретарах В. А. Куценкох хIанз а цIенъенна дIаллаланза я Iоткъам а беш кулгалдеш хинна оамал, горкома шоллагIа секретарь М. Э. Баймурадоз дуккхача гIулакхашта юкъера керттера дар хьакъоастадеш а из кхоачашдеш а хила веза, сихвалар цунга товш дац.

Парте горкома бюро ше чакхдаккха, къоастаде гIерташ хул, из каст-каста а нийслу, министерствашеи ведомствашеи де деза гIулакх. Предприяте гIулакх телхача горком партийни организацена керте латтачунга ца а кхайкаш предприяте кулгалхочунга кхайк. Горкома аппарата болхлой дукхагIча хана тIахьожамхой санна хул, болх вIаштIехьбаккхара практически гIо де дезаш шоаш хилар диц а далийте.

Парте горкома балха стилах, методех, формаех дола уж дерригаш дешаш теркал ца деш Iанзар делегаташ КПСС Ленински райкома хьалхара секретарь Е. И. Пучков, НГIАССР моттигерча промышленноста территориально-производственни объединене генеральни директор С. М. Магомадов, Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен кхерамзлен комитета председателя заместитель М. О. Бузуртанов, «Промавтоматика» НПО генеральни директора заместитель В. С Глухов, Грозненски горисполкома председатель В. М. Шамардин, кхыбараш.

ТIемеи къахьегамеи ветераний городской совета председатела С. С. Сидельникова ший къамаьл хетадир 70 эзар совгIа саг юкъевоагIача ветераний отрядо къахьегама коллективашка, кагирхошта юкъе беча кхетама балха. Оратора белгалдаьккхар, парте горкомои горисполкомои ветераний чIоаггIа йоанхо йой а, чуIеча цIеношца, телефонаца уж Iалаш ца беш, квартирашта ремонт елга тIехьатетташ, цхьайолча хана уж теркал ца беш моттигаш нийслуш хилар.

Парте мугIарашка керда нах хьаийбара дош, сона хетачогIа дика уйла еш вIаштIехьдаькккхадац вай городе, аьлар Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университета парткома секретара В. Н. Геращенкос. Болхлой дукхагIеи гIулакхера нах кIезигагIеи парте дIанйбе беза, аьнна оттаяьча порядкагIа Ленински райкоме гIолла парте ваха хала да, дерригаш а гIулакхера нах тхо хилча.

Парте Грозненски горкома хьалхленца отчетни хана городе баьча балха ерригa оагIонаш хьахьокха гIерташ доклади делегаташа даь къамаьлаши хинин дале а конференце кхоачам боллаш дувцанзар е вIалла хьоаха ца деш дисар цхьадола дешаш. Хетаргахьа кIезига дийцар укхаза комсомола балха кулгалдара дош, долче кагирхошта юкъе беча кхетама шаш. Хетаргахьа, кIезига дийцар дешара заведеней балхах театрахи искусствахи дола дешаш.

Городской партийни организаце балха кIоаргга анализ еш чакхъяьлар конференци. ТIаийцача соцам тIа белгалдир горкома а боахама органий а балха стили методаши эргаяьха тоаяра дола лостамаш, уж таханарча дено дIадехарашца, перестройка дIадехарашца бокъонца тарлуш хургдолаш.

Конференце балха юкъе дакъа а лаьцар къамаьл а дир КПСС ЦК члена, парте Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара В. К. Фотеева.

С.-Г. КОТИЕВ.

СУРТАШ ТIА: XXV Грозненски городской партийни конференце делегаташ. А. АЙРАПЕТОВА сурташ.

БархIазлагIа хержача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета иттлагIа сесси

1989 шера Нохч-ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджетахи 1987 шерара Паччахьалкхен бюджет кхоачашъярахи

НГIАССР финансай министра депутата П. И. Голещихина доклад

1989 шера йолча Нохч-ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджетахи 1987 шерара Паччахьалкхен бюджет кхоачашъярахи доклад йир НГIАССР финансай министра, депутата П. И. Голещихина.

КПСС XXVII съездо, XIX Ерригсоюзни партконференце, цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумаша, аьлар цо, мехка чакхйоаккхаш латтача экономически реформас белгалдаьхача декхарашка хьежжа оттаяь я 1989 шера йола НГIАССР Паччахьалкхен бюджет. Республика экономически а социально а дегIакхувлара Паччахьалкхен планага хьежжа оттаяь а. хIаьта доходаш яра 262,3 млн. соман расходаш яра 280,5 млн. сомаи боараме а йолаш, карарча шера бюджетаца нийсдича расходаш елга 2,2 процент дукхагIа а хургдолаш, белгалъяьккха я бюджет.

НГIАССР Паччахьалкхен бюджета доходий керттера хьасташ да оборотах телаш йола налогаши хьахиннача пайдах луш йола платежаши. Паччахьалкхен предприятейн организацейн пайда тIара 1989 шера хьакхоачаргйола платежаш 37,8 млн. сома маьха хургья. Оборота налога тIара 1989 шера отчисленеш ергья 105,9 миллион сома маьха, е цун поступленей ерригача суммах 42,7 процент яр. Бахархошкара йоахача подоходни налога тIара ергйола отчисленеш 76,2 млн. сома маьха (95 процент) хургья, саг йоалаянза, цхьаь бахача е зIамига дезал болча СССР гражданашкара йоаккхаш йола налог хьакхоачаргья 3 млн. сома маьха. Индивидуальни хьисапе къахьегача нахагара патентехи подоходни налогахи цхьа млн. соми кооперативаш доходех 65 эзар соми хьакхоачаргхилар лерхIаш да. Паччахьалкхен пошлинах, кинофильмаш хьокхарах хулача доходаш тIарча налогах, наха хьалдаьча цIенойх йоаккхача налогахи лаьттан рентахи бюджете ергйола поступленеш 4,3 млн. сома боараме хургья.

Республика территоре тIа йохка езаш я 13 млн. сома маьха йола Паччахьалкхен чурча выигрышни займа облигацеш. цох 50 процент дар НГIАССР бюджете кхоачаргдолга лерхIаш да. Ахчан - вещевой лотерея билеташ дохкарах хьакхоачаргда 825 эзар сом. Республика бюджета доходе кхача деза 4,0 млн. сом ахча потребительски кооперацешкара, 1895 эзар сома маьха подоходни налог колхозашкара, 1200 эзар сома маьха подоходни налог общественни организацешкара, 715 эзар сома маьха средстваш кхоачаргья дикалан ассортиментан толашагIа йолча кердача изделешта ханна лаьрхIа дола маьхаш чIоагIларпа дувзаденна. 1005 эзар сома маьха йола юртбоахама налог.

1989 шера йолча НГIАССР Паччахьалкхен бюджета 280,5 миллион сома маьхарча расходий юкъарча боарамах халкъа боахам дегIакхувлара дIадахийта лерхI 52,3 миллион сом ахча. е карарча шера дIадахийта хинначул 6,7 миллион сом кIезигагIа. цхьадола доакъош йиззача боахама расчетага йовларцеи бюджетера дотацеш кIезигъярцеи из дувзаденна долаш. Жилищно - коммунальни боахамга дIадахийта лерхI 36,7 миллион сом. Агропромышленни комплексага — 6,8 миллион сом, доагара промышленностага — 5,0 миллион сом, моттигера бувзам дегIабоалабара — 0,95 миллион сом.

НГIАССР бюджета расходаш белгалъяьхай цун социальни лостамга хьежжа. Расходий юкъарча суммах 77 процент яраш я социально-культурни мероприятеш кхоачашъяра тIалеста. 1988 шера хиннарел 5,9 процент, е 12 млн. сом дукхагIа хургья уж расходаш. 4,5 миллион сома дукхагIа а йолаш, 123 млн. сома маьха я халкъа образоване даькъе ергйола расходаш. НГIАССР культура министерства учреждененшта финансировани ярга дIадахийта лерхI 12,9 млн. сом, цу даькъе 1,4 млн. сома маьха театрашта ю дотаци а йолаш. ДIахо а алсамъяха лерхIаш я республика дарбан - профилактически учреждененшта Iалашо яра хьежаеш йола бюджетни ассигнованеш.

Бюджета чотагIа 1989 шера НГIАССР унахцIено лораяра министерстве гIолла ергйола расходаш 70,5 миллион сома маьха, е 9,7 процент дукхагIа хургья. Карарча шера яьчул 19,2 процент дукхагIа а йолаш, 4,5 млн. сома маьха е лерхIаш да социальни Iалашо яра тIалеста йола расходаш.

Хьалха санна чIоагIа режим лоаттаю доал деча аппарата даькъе. Наьха дукхалга диллача 1492 единицана, е 19,4 процентага дIакхоачаш сокращени яьй 1988 шера, хIаьта алапена лаьрхIа йола затраташ 2,4 млн. сома маьха кIезигагIа хиннай. Доал дара органаш лелаяра 1989 шера дIадахийта лерхI 4,9 млн. сом ахча, е бюджета расходий юкъарча боарамах 1,7 процент дар.

Нохч - ГIалгIай АССР Паччахьалкхен бюджета юкъейоалаяьй 186,6 млн. сома маьха йола республика районийн городийн бюджеташ, юкъарча боараме-ра цар дакъа да 66,5 процент.

Паччахьалкхен бюджете доходел сихагIа алсамъювл расходаш. Цунна дувзаденна бюджетни дефицит дIаякхара кхы тIа а лоархIаме суммаш хьалаха езаргья Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Советои халкъа депутатий городской а районии а Советашеи. Бюджета юкъарча боараме 6,5 процент я дефицит, 18156 эзар сомага дIа а кхоачаш.

Республика районийи городийи бюджеташка 1989 шера хьакхоачаргда, аьнна лерхIаш да союзни доалахьа йолча предприятешта хиннача пайдах 11,9 млн. сома маьхеи Российски Федераце доалахьа йолча предприятешта хиннача пайдах 1,2 млн. сома маьхеи йола отчисленеш. Цул совгIа. къахьегама ресурсех боагIача маьха юкъарча боарамах 50 процент дар, 12,7 млн. сома маьха а долаш, республика бюджета доходий плана юкъедахийта да.

Халкъа депутатий городской районнии исполкомаща шоай теркама кIалара дувлийта йиш яц Совета территоре тIа йолча хIара предприяте бюджета хьалхара декхараш кхоачашдара дешаш.

ХIанзарча финансови хьало дIадех 1989 шерара бюджет кхоачашъяра тIехьа лоаттабу беррига болх вIаштIехьбаккхара принципиально керда дола наькъаш лехилга. Иждивенчества оамалех сихагIа мукъадовла, ши-шийна вахара средстваш яхарга реально дIатIадовлара гIо деш йола эффективни формаш а хинна дIаотта еза йизза боахама расчети шо-поашта финансировани елгеи.

ТIагIертта мукъадувла деза даь дола зенаш механически юхаметтаувттадара даькъе хьахинна яьннача практиках. Кхычар чотагIа ях рентабельни йоаца предприятеш. доккхий довраш нийсдолийт, цхьабакъда из холуш дац царна къахьегамах алапи луча хана. Цу тайпара предприятеш къаьста дукха я Агропроме, моттигерча промышленноста министерстве, гIишлон материалий промышленносте, объединене, Минжилкомхоза гIишлон организацешка.

Предприятеша хьаIоаьь йола совленагIа йола материальни маьхаленаш оборота юкъеозаро гIо дергда хьал холуш тоадара. Финансови хьал мел чоалхане дале а духхьал Министрий Совета доалахьа йолча предприятешка 1988 шера 1-ча октябре хинна нормативел тIех йола материальни ресурсаш 12,8 млн. сома маьха яр, цу даькъе 3,3 млн. сома местпроме гIолла, 1,7 млн. сома — минбыте. 1,8 млн. сома — минжилкомхозе гIолла а йолаш. Банковски кредитах цхьа миллион сома маьха гаргга планал тIех проценташ дIатийннай моттигерча доалахьарча предприятешеи боахама организацешеи. Штрафной санкцеш, пени, неустойкаш дIателарга 1988 шера 9 бетта дIалахад пайдах дола 3,4 миллион сом. ДIабахача 9 бетта юха а алсамъяьннай дебиторски задолженность, моттигерча боахаме гIолла 28,9 миллион сомага дIа а кхоачаш. хIаьта 1987 шера цу юкъа хиннача боарамца нийсдича из хул 8 миллион сома дукхагIа. тIаккха хIаьта кредиторски яр 39 миллион сомага дIакхаьчай.

Расчеташ ечара финансови ресурсаш шеко йоаццаш кIезигъелгах а дебиторски задолженноста средстваш дIаувзилга ма могга кIезигагIа хургйолча дIакхоачаделгах а. хIаьта иштта кредиторашта доагIар ший ханнахьа дIателилгах дола декхар оттаде леза министерствай, ведомствай кулгалхоша шоай доалахьа йолча предприятей финансовии экономически службашта хьалхашка.

Акцеш арахецар санна долча кердача хIаманга холуш йIаьхегIа хила еза финансови механизм. Духхьал юрта боахаме хинна ца Iеш, иштта кхыча доакъошка а йоккхий резерваш я производства средствашта йола арендни отношенеш дегIакхувлача даькъе. Аренда экономически кIийле я социальни аренда. ДикагIа пайда кийбарца дола къахьегама коллективай хьашт а бехктохкам а айбелга.

Пийцача факторашка цхьана хьавIашагIтехача белггаларча даькъе кIезигъе еза бюджетни дефицит, хIаьта финансови органашта аьттув бала беза белгалъяьхача мероприятешта финансировани елга Iалашдара.

Карарча 1988 шера республика Паччахьалкхен бюджет кхоачашъелга, белгалдаьккхар докладчика, бIарчча хьайицача сателеш чакхдоалаш да. Бюджете доходаш яра 9 бетта план 102 процент кхоачашъяьй, хIаьта СССР, РСФСР, НГIАССР бюджеташка паччахьалкхен доходаш яра план 25 миллион сома тIехкхоачашъяьй. Цунна цхьана, цхьайолча министерствашa, ведомствашa, предприятешеи объединенешеи дикка кхоачашдац бюджета хьалхара шоай декхараш, боагIача боараме тIахьожам лоаттабац бюджетни ассигнованеш йоагIаш е ца йоагIаш яь хилара дешан цар эффективностан тIехьа, во лелабу финансови боахам. пайда бара планаш кхоачашъяц, царга дIадодаш дар алсамдувлийт.

9 бетта пайда бара план 96,1 процент кхоачашъяьй минжилкомхозо. Планал тIех дола 315 эзар сома маьха зенаш хулга нийсдалийтад трамвайно - троллейбусни управлене. планагIа 300 эзар сома бе безача метте фактически 140 эзар сома мара пайда баьбац «Чечингдорремстрой» трест. ГIишлон-монтажни балхаш хьадарга дIалахар 118,5 эзар сом дукхагIа хиннилга нийсдалийтад тресто. Квартирахи коммунальни гIулакхехи мах теларах духхьал гор. Грозне гIолла хьахиннад 678,9 эзар сом декхар, цу даькъе ха тIехъялийта дар 380 эзар сом а долаш.

1988 шера тоаденналац нах бахача фусамашта капремонт яра гIулакхий хьал. 1988 шера карадерзаданза лисад цу гIулакха хьожаьльча бюджетни средстваех дола 594 эзар сом ахча. 1987 шера — 673 эзар сом.

Пайда бара 9 бетта план 811,4 эзар сома кхоачаш ца еш йисай «Чечинггаз» яха производственни объединени. из бахьан долаш бюджете дIа ца кхоачийташ дитад 446 эзар сом ахча. 574,6 эзар сома маьха да производительни йоапа расходаш елгеи довраши. Бахархошка хьаьрча норматвал тIех декхар доагIачул 1,8-зза дукхагIа да.

Розничи товароборотах йола карарча шера нийс бетта план 91,4 процент кхоачашъяьй НГIАССР торговлен Министерствос. ЙоагIаш хинначул кIезигагIа 659,4 эзар сома доходаши 376,7 эзар сома платежаши кхаьчай бюджете. 1988 шера 9 бетта минторге гIолла хьагучаяьха недостачаши къоалаши 115 эзар сома маьха да.

Продукци кийчъяра даькъерча юкъарча хьокхамех, пайда бара хьакъехьарча планах толаме лоархIаю карарча шера моттигера промышленноста министерство. Цунна цхьана дIахо а шийбоахам безача маьхах лелабу цо. Зе даьд аьнна, производительни йоапача расходашка 9 бетта дIадахийтар да 1413 эзар сом ахча. Духхьал минместпроме хинна Iац во финансови хьал. ЧIоагIа хало увз из бахьан долаш «Промстройматериалы» яхача производственни объединене, «Чечингавтодор» яхача объединене, пайда белгах дош хетац гарна, цулухьа къахьегама коллективай хьал-таронна Iаткъаш а да из.

Моттигерча бюджете пайдан цхьа дакъа дIачутелача союзни доалахьа йолча предприятеша бIарчча хьайицача кхоачашдаьд шоай декхараш. Цхьабакъда, даим а, хIаьта из хьал массехк шера а латт, «Грознефтеоргсинтез» яхача производственни объединене кхоачашдеча финансови гIулакхаша кхерам тIатувс республика бюджета. Карарча шера нийс бетта пайда бара план 16,6 млн. сом (69,4 процент) эшаш кхоачашъяьй, хIаьта моттигерча бюджете дIа ца кхоачаш дисад 120 эзар совгIа сом ахча. Пайда бара план кхоачашъеш яц «Электроинструмент» яха Назрановски завод (560 эзар сом), «Красный молот» завод (4,2 млн. сом), хIаьта хало ловш яр я моттигера а союзни а бюджет. Оборота тIарча налогах платежаш яра даькъе бюджет телхаеш я Грозненски радиозавод (1253 эзар сом), кондитерски фабрика, цо ший доходаш дIаухийт фабрике вIашагIъеххача кхаь кооперативай кооператорий кисашка.

ПланагIа 140 млн. сома маьха пайда бе декхарийла йолча республика Госагропромо, хетаргахьа, 87 млн. сома маьха пайда а беш, чакхдоаккхаргда 1988 шу. Лоха да республика дуккхача совхозий а колхозий а, «Сунжа» яхача объединене, птицефабрикай хьокхамаш, царех пхенне 2,5 миллион сома маьха зенаш даьд. Агропром бIарчча хьайицача кIезиглуш дац ссудни декхар. 1987 шерарча йоагIача юкъапа нийсдича 19,3 млн. сома алсам а даьнна, 998,5 миллион сомага дIакхаьчад из.

Республике хьинаре дIахоухаш латт кооперативнии индивидуальнии хьисапе болх бар дегIаухилга. Карарча шера 1-ча октябра тIакхоачаш регистраци яьй халкъа эша товараш кийчдаран бахархошта гIулакхаш даран йолча 746 кооперативана. царех болх беш яраш 290 я. шоашта юкъе 8561 саг чу а воагIаш. 1988 шера 1-ча октябра тIакхоачаш юкъа болх беш йолча республикерча кооперативаша 18,2 млн. сома маьха гIулакхаш а даьд бахархошта, продукци а кийчъяьй. Карарча шера нийс бетта бюджете хьакхаьчад кооперативашкара йоаккхача подоходни налогах доагIаш дола 113,8 эзар сом ахча. Кооперативаша хьабеш бола болх керттерча даькъе цар уставашкеи законодательстваген хьежжа ба.

Цунна цхьана отчетни даннешеи республика финансови органаша лоаттаеча тIахьожамой тешал ду цхьайолча кооперативаша шоаш беш бола болх шоашта хьалхашка оттадьча декхарашкеи дIадехарашкеи хьежжа беш ца хилара. Из бахьан долаш 1987 шерен 1988 шера хьалхарча ялх беттен республике дIакъайлай 17 кооператив (финансово - боахама гIулакхаш чакхдоахача халданза нарушенеш ярах, санитарни бокъонаш телхаярах, иштта кхы дIахо).

Цхьайола моттигаш нийслу цхьаккха бахьан а доацаш, райгорисполкомаша кооперативашта помещенеш ца луш. Кооперативаш вIашагIъеххача предприятеша, организацеша мела къестаду бийдалца, материалашца, транспортни средствашца кооперативаш Iалашъяра гIулакх. Из бахьан долаш 456 кооператив, е ерригача регистраци яьчарех 61,1 процент яраш, хIанз а дIайолаеннаяц продукци кийчъе (гIулакхаш де).

1988 шера 1 октябрь тIакхоачаш республика финансови органаша учете ниппав индивидуальни хьисапе къахьегаш вола 4997 саг, е «Индивидуальни хьисапе къахьегарах» дола СССР Закон тIаэцалехьа хинначарел иттазза дукхагIа бола гражданаш. Индивидуальни хьисапе къахьегаш бола гражданаш дукхагIа хулга белгалдоалаш да Грозненски, Назрановски, Урус-Мартановски, Шалински, Сунженски районашка, Грозне, Малгобекеи Гудермесеи. Индивидуальни хьисапе къахьегалга кIезигагIа легIаух Веденски, Ножай-Юртовски, Советски районашка.

Кооперативнии индивидуальни хьисапеи къахьегилга дегIаахара хадданза тIахьожам лоаттабе, кооперативаштеи гражданаштеи помещенеш телийтара, халкъа эша товараш кийчделга а бахархошта маьхах гIулакхаш делга а алсамлахара даькъе дукхагIа гIо де деза халкъа депутатий районни, городской, юртий, поселкови а станични а Советий исполкомаша. Iалашде деза хIанз долаш дола законодательство кооперативашеи гражданашеи цIенхаштта кхоачашдара тIехьа боагIаш бола тIахьожам лоаттабелга.

Республика бIарчча хьайицача 1988 шера 9 бетта паччахьалкхен бюджета расходаш елга 89,3 процент кхоачашдаьд. Пайда ийцабац 22,2 млн. сомах, цу даькъе 13 млн. сом капитальни вложенештеи 9 млн. сом хIанз е езача расходаштеи эшаш дар а долаш. 9 бетта планага диллача пайда эцанза дисад халкъа боахам дегIабоалабара дIадахийта хIара пхелагIа дола сом. 9 бетта планагIа доагIаш хиннача 31,5 млн. сомах жилищно-коммунальни боахамга дIадахийтар 25,7 млн. сом да, 13,4 млн. сом дисад карадерзаданза социально-культурни мероприятеш кхоачашъяра хьахийцачох, цу даькъе капвложенешта лаьрхIа хинначох 6 млн. сом а долаш. Школаш яра хьожадьчох 1988 шера 9 бетта дIадахийтад 8,2 млн. сом, шера план кхоачашъяра йнълагIча квартале карадерзаде дезаш да 7,9 млн. сом ахча. УнахцIено лораяра учреждененеш хьалъярга нийс бетта дIадахийтад 2,8 млн. сом, 4-ча квартала дисар 4,5 млн. сом да. БIарчча хьайицача моттигерча Советашка гIолла 1988 шера пайда ца эцаш юсаргья 14 млн. сом хиллал йола паччахьалкхен капвложенеш, хIаьта караерзаяьраш 42 млн. сома маьха я.

НГIАССР халкъа образоване министерствос боагIаш бола теркам тIабахийтац паччахьалкхен средстваш эффективнегIа дIаахийтара, из бахьан долаш Iалашъюлац школьни реформа кхоачашъяра тIерзаяь йола мероприятеш. Укх тIеххьарча шерашка пайда нийбац школаши школе деша даха ха хьатIакхачанза долча берий учреждененши хьалъяра хьахецача ассигнованеех, хIаьта цу юкъа-м дукхагIйола школаш шин а, цкъазза кхаь а сменагIа болх беш ма йий, царех 215 дIатаръяьй дешара аьттув луча помещенешка, 61 — аварийни я. Цу хьале карарча шера керда дешара шу доладуча хана болх бе йолаллийтай планагIа йоагIаш хиннача 10-нех ши школа, йиъне метта цхьа берий беш. Республика халкъа образоване министерства оагIорахьара къаьстта йоанхо елга дIадех интернатни учреждененша. Эсала я цар материальни база, хIаьта хьахецача средствах пайда ийбац.

УнахцIено лораяра учрежденей кулгалхоша эсала кхоачашлу аланена лаьрхIа йола средстваш дIа-са хьежаяра тIехьа тIахьожам лоаттабелга. Культура министерстваген цун доалахьа йолча учреждененшкен дукха претензеш я финансистий.

Республика халкъа образоване, культура, унахцIено лораяра министерствай кулгалхоша н..и Мовтаева, Кинларова, Мальсагова 1989 шера йолча бюджетерча геттара чоалхане долча хьале шу доладелча денз шоаш а нийса лостам белгалбаккха беза шоай комплективаш а оарцагIъяха еза кхом бара режим ма могга цIенхашттагIа лоаттаяра, целевой йоапача, пайда ца луча оагIорахьа бюджетни ассигнованеш дIаухаргйола деррига наькъаш дIакъовлара тIехьа.

НГIАССР Лакхехьарча Совето чIоагIъяра докладчика хьаелар 275760 эзар сома маьха доходаши 265453 эзар сома маьха расходаши еш, яьча расходел 10307 эзар сома маьха доходаш яь 1987 шера йола НГIАССР Паччахьалкхен бюджет кхоачашъяь хиларах дувца отчет.

НГIАССР Лакхехьарча Совета планово - бюджетни а кхыча массазарча комиссей содоклад йир плановобюджетни комиссе председатела, депутата В. А. Куценкос.

ПРЕНЕШ

Пренеш хьайииллар Грозненски горисполкома председатела депутата **В. М. Шамардина.**

Республика, цу даькъе гор. Грозне а, халкъа боахама деррига доакъоша карарча шера баьча балха итогашта критически мах беш, ала йиш йолаш да вай пхьан метте лаьттадац, аьнна. Массанахьа а холуш да дегIаухилга, цхьадолча хьокхамашта плана тIа белгалбаькхача боарамга вай кхаьчадеце а.

Депутата къаьстта теркам тIаэзар город социально дегIаухалга лоархIамеча даькъе сецадеш долча цхьадолча дешашта, Хаьдда аьлча, теркам тIаэзар капитальни гIишлошъечара гIулакхаш тоаде дезаш, гIишлошъяра низалаши гIишлон индустре базеи алсамъяха езаш, боахама хьисапе гIишлошъелга кхы тIа а шеррагIа дегIакхувла дезаш, коммунальни боахама доал дара структура хувпа езаш хилара. Дикка дукхагIа терко тIаоза езаш да баха нах кхачанца Iалашбара дешаш, шерде деза предприятештеи совхозаштеи юкъе вIаши цхьана увттадеш дола договорни декхараш, дегIакхувла еза фирменни тикай сеть, материальни база.

Теркам тIаоза безам барса, аьлар къамаьл даьчо, моттигерча Советий доал дара структура эргаяккхар санна долча лоархIамеча деша а, хIана аьлча, цох тийша да регион экономически а социально а дегIакхувлачара цун лоархIам бокъонца чIоагIбалар.

Укх тIеххьарча хана, довзаш дола правительства соцамаш арадаьнначул тIехьагIа, дикка холуш шеръеннай моттигерча Советий функцеши бехктохками, цхьабакъда, штаташи окладаши шоаш хиннараш йисай. Ерригача шоай доалахьарча территоре тIара экономика дегIаахара Советаша еча влиянех цIенхаштта мишта дувца йиш я, нагахьа санна промышленноста, гIишлошъяра, бытовой гIулакхаш дара, кооперативаш дегIакхувлара, иштта кхы дIахо йола отделаш цар ца хилча. ХIаьта нагахьа санна, уж дешаш кхоачашдеш йолча города а районий а планови органий болхлой окладаш 120—130 сомал тIех ца йоалилга тIатехача, дикка бIаргагуш да хIанз долаш долча хьале уж дешаш къоастадара йола Советий влияни геттара кIезига хургйолга. Бокъо а йолаш оттаде йиш я, аьнна хет тхона города моттигерча Советий доал дара структура эргаяккхарахи болхлой окладаш лакхъярахи дола дош.

Дош лу Веденски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза председатела депутата **А. А. Хусаиновна.** Ерригача подразделенешта боахама чурча расчетаген чекови системагеи довлалга соахка денз кхоачашде йолаеннай колхоза правлени, аьлар цо, хIаьта 1988 шу доладелча денз йизза ше-шийна финансировани ярга баьннаб боахам. Бригадни подрядаш вIашагIъеххай, къаьстта хьайбаш леладара даькъе а йохкаш.

Тхьамкагара дIанийккхача, юртбоахама продукце деррига тайпаш кийчдаран уж паччахьалкхенга дохкаран XII пятилетка кхаь шера планаш тIеххкхоачашъяьй. Карара юртбоахама шу колхоза къахьегамхоша чакхдоаккх во доачача хьокхамашца. Планал тIех паччахьалкхенга дехкад 1000 центнер гаргга дулх, 300 центнер совгIа шура, тIеххкхоачашъяьй паччахьалкхенга тха дохкара план. Паччахьалкхенга йохкаш йола хьайбай продукци, керттерча даькъе. дикал лакха йолаш я. ДIачулуча хIара бежана юкъера дозал 345 килограмм хилар. Общественни хьайбашта Iалашдаьд дика доакъараш — хIара условни бежана лаьрхIа 22 единица. Ханнахьа тоаьь дIаоттаяьй хьайбаш лоаттаду помещенеш.

1986 шера хьалъяьй юххьанца денз цу чу подрядни бригадаша болх беш дулха хьайбаш кхабара йола откормочни комплекс. Дийнахь-бус тIанхеташ дола дозал 1 килограмм гаргга да. Из метод боахаме дIайоаржаеш да тхо. ХIанз цига кхоабаш да 550 бежан.

ПланагIа хила доагIар 1 млн. 350 эзар сом долча 2 млн. 150 эзари сом пайда а беш, чакхдоаккхаш латт ер юртбоахама шу колхозо. цIена хьахинна пайда 600 эзар сом ба, планагIа доагIар 270 хиннача. Из да-кх ше-шийна финансировани яр, боахама расчети чекови системеи яхилга! Цу тайпара хьокхамаш цIаккха а хиннадац колхозе.

Хаьддача ший теркама кIал лоаттаду колхоза правлене баха нах балха дIанийсбара дош, швейни объединене гIонца МахкетIа яхача юрта хьайииллай, балха тIа дIанийс а баь хIанз 80 гаргга саго болх беш йола, хIамаш тега цех, хIаьта шу чакхдоаллача хана шин сменагIа болх белга вIаштIехьдаькхачул тIехьагIа, цига къахьегаш хургва 170 саг, тIехьа тIайоагIача хана Агишты яхачеи Сельментаузен яхачеи юрташка хьаелла лерхI кхы а ши цех.

Бувзама средстваш дегIайоалаярен эргаяхарен дешашта теркам тIаэзар ше къамаьл деш бувзама Нохч - ГIалгIай производственно - технически управлене начальника **А. З. Хаита.** Белгалъяьккха программа кхоачашъяр бахьан долаш карарча пятилетка шерашка хьахиннай керда телефонни станцеш, телевизионни ретрансляторaш, производственни а технологически а процессашта автоматизацин механизации яра средстваш. ХIанз хьалъеш латт гор. Грозне массехк телефонни станци, кхаь программагIа хургйола радиотелецентр, производственни зданеш, соцкультбыта объекташ.

ХIанз а дукха леткъ нах почта во хьакхухь яхаш. Почтана обработка яран эшшача дIакхоачаяран йола центр г. Грозне хьалъяро аьттув белар почтальонаш шоаза кIезигбе, уж автоматизированни линей операторaш а беш, цхьабакъда, цу хьалашка а хIанз а тIехь йизза дIаяланза я из проблема. Почтальона болх хала ба. хIаьта цу профессена наха мел сий дой а — лоархIаш бац. Затратий лоадама дотца дакъа мара юхаметта а ца оттадеш, почта дIакхоачаярах бувзама органашта геттара кIезига ахча тел издательстваша.

Вай дахаш яр XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенеш хаьддача гIулакхаща кхоачашъю ха я, иштта дIадоладир ший къамаьл Нохч - ГIалгIай цементни завода йоккхагIйолча машиниста депутата **С. Т. Эльмурзаевас.**

Теркам тIабахийта ювцаш латт СССР Конституце хувцамехи тIатохарехи, хIаьта иштта СССР халкъа депутаташ харжарахи долча Законий проекташ. Ерригача производственни коллективашкарча собранешка юкъехкухь Советаш дизза кара доал долаш хиларга дIатIайигара керттера маIан дола предложенеш, замечанеш.

Сессе яха араялалехьа вIашагIхетараш хилар са заводa, общественни организацей кулгалхоща, харжархоща, хIаьта укх сессе дувца, аьнна цар сога дехар даьр ер да. 14 шу даьннад Чири-Юрт яха поселок хьалъяь, цунна гонахьара территори хьалийзай дуккха а хьалъяьча гIонна йолча. цхьабакъда шоай лоIаме йолча организацешеи предприятешеи. Цар массане а я шоай конторaш. шоашта фусамаш хьалъю. ХIаьта уж фусамаш хьатIахотт цу хана хиннача поселкана лаьрхIа хьалъяьча хица Iалашо яра, канализаце, йовхалца Iалашо яра системашта. Кхетадеш да, цу системашта мел дукха низ тIабуж, хIаьта из бахьан долаш каст-каста йох уж, пайдана йоацача йоал. Уж тоаер духхьал цхьа цемзавод мара яц. Цхьабакъда, цун службай низ дIакхачац массадолчоа бIарг тIалоаттабе. Цудухьа, 1989 шера план оттаеча хана халкъа депутатий моттигерча Совета доалахьа а хургйолаш/ уйла е еза жилищно - коммунальни боахама производственни управлени вIашагIйолларах а цунна финансировани елгах а.

Дукхача хана денз къаостадеш дац шийца кинотеатр а долаш культура Дворец, школа хьалъярах дола дош. Поселкера юкъера школа 520 сага мара лаьрхIа яц. хIаьта дешаш бараш-м 1120 саг, е шозза дукхагIа ба. Къоастаданза даргдоацача кхаьчад общепита, торговлен деррига дешаш ший теркама юкъмоттиге лоаттадергдола потребительски общества филиал е кхыйола организаци вIашагIйолла езаш хилар а.

«Назрановский» совхоза звеньевойс депутата **М. Б. Ужахова** дийцар къахьегам подрядни, арендни хьисапе вIаштIехьбаккхара совленех. ХIанзлехьа карарча шера совхозера кхаши хьайбаши леладу ерригa участкаш подрядагIа болх беш я. хIаьта хьажкIаш кхею йиъ механизированни звено, цу даькъе аз кулгалду звено а йолаш— арендни я, аьлар депутата. ТIеххьара хьахулачун даьй хьисапе йоакхо ю звенон хIара члена, доагора - хьакхара материалий, запасни оатхалий кхом бе гIерт, лакхагIа дикал а йолаш балхаш де гIерт. Арендни звеньяша дечунга теркам тIабахийта хьеж беррига механизаторaш, дуккхачар хьахайтад тIадоагIача шера шоаш а аренда тIа бовла ловш болга. Сона хетачогIа, кердача юртбоахама шера арендни звеньяш холуш дукхагIа хургья тхо долча.

ХIанз нах дика Iомабеннаб хIама лархIа, хургдолчун уйла ю. Тайп-тайпара звеньяш вIашагIйохнача юкъе хьахул хаттараш: механизмаща Iалашо елга мишта хургда? МалагIча лаьтташка болх бе, хьал фу кхеде дезаргда? Безам боацаш хьатIаэц аренде шекара свеклаш кхеелга. Опыто хьахьокх, транспортни средстваш ца тоъар, лаьтта леладара механизаци эсала хилар бахьан долаш хила доагIар хьахилац цу культурах.

Совхоза экономикана во Iаткъаш да гидуаргаш хьалкхеелга. Даьтта лаьрхIа фу кийчдара план районе а совхозе а укх тIеххьарча итт шера кхоачашъеш яц. 6—8 центнер мара хьахилац хьувкъам. Нийса хургдар, аьнна хет гидуаргий фу дIачутелара госзаказ дIаданкхарах а 1989 шера фуна хьалкхеяра хьажкIий плана 2000 тонн тIатохарах а долча дешага хьожилга.

ТIагIертта къахьегаш я 1988 шера «Старогрознефть» НГДУ коллектив. Паччахьалкхен планал совгIа итт бетта даьккхад 66 эзар тонн мехкдаьтта, 43,9 миллион кубически метр газ. ПланагIа йоагIачул 22,7 процент лакхъеннай къахьегама овсарле. Уж цифраш йоалайир сессе ше къамаьл деш. «Старогрознефть» НГДУ слесара, депутата **А. И. Онежкос.** Кхоачашъяьй керда техника юкъейоалаяра, болх беш йоаца а бурув ца тохаш лаьтта а скважинаш болх бе йолалийтара планаш, кхоачашъяьй планагIа оттаяь хинна скважинашта эксплуатаци яран пайда ийбаран коэффициенташ, холуш дукха кхояьй доагора - энергетически ресурсаш. Изобретенеши рационализаторски предложенеши юкъехкхувларах хьахинна экономически эффект 387 эзар сом да.

Ший низаща кхоачашъю «Старогрознефть» НГДУ «Жилье-2000» яха программа, боахама хьисапе хьалду цIенош. Укхаза цIенхаштта баргал я материально-технически Iалашо. Йоацаш я лаьрххIа йола механизмаш, сантехнически материалаш, аьшкбетон, столярни изделеш, кирпишк. Субподрядчикаш — газовикаш, сантехникаш, вентиляционникаш, хIаьта иштта термоизоляци, ераш, эггара хьалха болх беш ба планови йолча паччахьалкхен объекташка, хIаьта тха балхаш лаьдацар, аьнча цхьаккха бехк тIабижац царна. Эсала, я НГДУ гIишлонхой шоай доалахьара материально - технически база. КIезига дац сагото яйташ дола дешаш иштта ерригача районе а. Воча хьале ба водопроводно - канализационни боахам. Хьал телхаду лаьттан кIаларча хиша цIеной лардаш хьалъюзаш хиларо, цар боарамо цIенхаштта кхерам тIаоттабу района фусамий фонда, цхьайолча участкашка ушалаш хьахиларга дIатIавуг. Водопроводни сетешта реконструкци яра хьакъехьа РСФСР жилищнокоммунальни боахама Министерства коллеге. КПСС обкома бюроси НГIАССР Министрий Советои тIаийца бола соцам Старопромысловски районе кхоачашбеш бац.

Министерства кулгалхоша, унахцIено лораяра организацеи учреждененеи укх тIеххьарча хана тIагIертта бу бахархошта медицински молхащцеи гIо дара дикал эргаяккхара болх, аьлар НГIАССР лораяра министра депутата **Г. У. Мальсагова.** Чакхбоаккхача балха тIа эффективность хилар бакълу ханна къахьега могаш ца хилар 8,6 процент лохагIа а йолаш, наха лазараш кхеталга, бераш ловлга 11,4 процент лаьгIлаларо. ЧIоагIлуш йоагIа материально - технически база, хIанзарча ханара медицински техникаца Iалашъеш латт лечпрофучреждененеш. Дукха йоэкхо ю лорий кадрашца укомплектовани яра, цар профессиональни баорам лакхбара деша.

Финансироване дерригача хьастий чотагIа карарча шера хьалъеш латт унахцIено лораяра 20 совгIа объект, реконструкци а еш 2,2 млн. сома маьха капитальни ремонт еш латт 40 учреждена. Цхьабакъда, мелача темпаща ду деррига а. Шера телаш йола ассигнованеш караерзаеш яц.

Минздраве гIолла бюджет кхоачашъелга 98 процент хиллал хургда, аьнна хеташ да. Медицински болхлой цхьайолча категорей окладаш лакхъярца дувзаденна 1 млн. сом хиллал йола ассигнованеш тоъаш яц алапеш телара.

1989 шера унахцIенош лораяра системе дIахоцьоргболаш ба материально-техническ база тоаяра болх. Приоритетни лостамаш да, аьнна белгалдаьккхад наьнеи береи унахцIено лораелга, туберкулезаца къовсам лоаттабелга, скори медицински гIо дар тоаделга, амбулаторно-поликлинически гIо дар эргадоаккхилга, ханна болх бе могаш а воацаш цамогаш хилар кIезигделга, наркоманеца къовсам лоаттабелга, медицински кадраш кийчъелген царех пайда ийбелген. 1989 шера планагIа финансировани яра дерригача хьастий чотагIа 360 менги хургбола стационараши 1420 саг лаьрхIа йола амбулаторно-поликлинически учреждененши эксплуатаце дIаяла лерхIаш да.

Ховш ма хиллара, укх шера сентябре г. Грозне хилар СССР Минздрава планови выездной сесси. цул тIехьагIа оаха кийчъяьй XIII пятилетке а 2005 шерага кхачалца йолча юкъе а республика унахцIено лораелга массе оагIорахьара дегIакхувлара йола программа. Могаяь программа кхоачашъяро дIалех 5—6 миллион сома маьха а йолаш. ассигнованеш алсамйоахилга. Лакхехьарча Совета укх сессе теркалдича бакъахьа да вай унахцIено лораяра финансови хьал, программа йизза кхоачашъяран республика бахархой унахцIено лораелга Iалашдаран дукха алсамъяха еза ассигнованеш.

Цу тIехь пренеш чакхъяьлар. Хьалха хоам баь ма хиллара, хьежача дешай хьакъехьа доагI-лоагIа законаши соцамаши тIанийцар Лакхехьарча Совето.